

EDUCAREA ADULȚILOR ÎN ISTORIA SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI (Perioada modernă)

Sorina CALOIAN

În istoria societății românești - în epoca modernă - un loc aparte îl ocupă problemele specifice educației adulților. Astfel, direcțiile programului lui Gh. Barițiu (1860) prevedeau alcătuirea de lucrări etnografice și de folclor, studierea agriculturii și industriei și răspândirea cunoștințelor moderne de agricultură, silvicultură, pomicultură, horticultură etc. În consecință, în 1862, ASTRA organiza la Brașov prima expoziție dedicată industriei casnice a românilor din Transilvania.

În aceeași vreme, V.A. Urechia și Mihail Kogălniceanu deschideau în localul Școlii de Artă din Iași prima școală de adulți, cursuri serale și duminicale pentru ucenici, calfe și tineri care nu au urmat școala primară.

Efortul de modernizare, cu toate implicațiile pozitive ce decurgeau din desfășurarea primei revoluții industriale (să nu uităm că țările din vestul Europei se aflau în a doua fază a aceleiași revoluții), va aduce cu sine o serie de efecte negative producând nefireasca rupere a unui echilibru social păstrat în epocile anterioare, pe lângă schimbări radicale în tabloul profesional al populației. Această dislocare socială va genera o serie de probleme a căror gamă se va întinde de la respingerea absolută a modernismului (ca realitate socială și ca mod de trai, considerat în mediile culte „civilizație ușoară”), până la îmbrățișarea în totalitate a exemplelor din lumea vestică. Evident ca existau și poziții de mijloc ce îmbinau tradiția cu elementele novatoare în consonanță cu realitățile vremii.

Evoluția societății românești a fost, datorită acestor căutări, lentă, dar relativ sigură. Dezvoltarea pe coordonatele capitalismului incipient va da naștere unor soluții hibride - sursă a difișilelor probleme care vor frământa viața socio-politică a țării: „chestiunea țărănească”, problemele specifice muncitorimii, aspectele vieții constituționale, exercitarea drepturilor și îndatoririlor cetățenești și adâncirea procesului de democratizare a țării. În consecință s-a angajat o dispută acerbă între reprezentanții diferitelor doctrine socio-politice: liberalismul, conservatorismul, poporanismul, semănătorismul, socialismul.

Realizarea modernizării economice nu ar fi avut sorți de izbândă fără construirea instituțiilor moderne ale statului ca urmare a realizării Unirii din 1859. Pătrunderea ideilor Revoluției Franceze vehiculate de către tinerii intelectuali instruiți în marile centre ale Europei și constituirea unei strategii proprii pentru realizarea doritului stat democratic și independent, au asigurat suportul teoretic al înfăptuirii actelor politice. Mișcarea de renaștere națională condusă de burghezie a dus la angrenarea unor pături foarte largi ale națiunii la realizarea statului național, la obținerea independenței de stat și desăvârșirea unității statale prin reunirea tuturor teritoriilor locuite de români în granițele aceluiași stat. Constituția din 1866, act fundamental al statului român modern,

aducea în atenția opiniei publice nu numai o serie de libertăți și obligații cetățenești (suveranitatea poporului, separarea puterilor de stat, egalitatea în fața legilor, libertatea absolută a presei, cuvântului persoanei, dreptul de asociere, dreptul la muncă, dreptul la educație), dar și principii noi de guvernare. Participarea directă sau indirectă a populației la viața politică, fără să fi avut un exercițiu de acest fel în perioada anterioară - impune reconsiderarea poziției individuale în societate, conștientizarea acestui fapt și formarea unor comportamente adecvate pentru a pune în mișcare viața politică și socială în sensul dorit.

Acestea sunt considerentele care au impus fixarea interesului intelectualității românești asupra problemelor educației în general și educației adulților în special. Oamenii de cultură angajați în conducerea procesului revoluționar au reușit să depășească, printr-un consens general, dificultățile ivite în procesul fundamental de constituire a statului național unitar și s-au angajat în opera de construcție a societății românești moderne.

S-au implicat în această operă mai ales învățătorii, școala devenind o adevărată instituție socială; alături de școala propriu-zisă, prin devotamentul învățătorului au luat naștere și atâtea alte așezăminte în afara școlii propriu-zise: case de economii, cursuri de adulți, șezători, biblioteci, conferințe, cercuri culturale etc., contribuind după o luptă de 10 ani la deșteptarea minții săteanului și la îmbunătățirea stării lui materiale.

Literatura pedagogică din această perioadă definea - în același sens - scopul educației adulților astfel: „acțiunea ce tinde să sprijine, să completeze și să ducă mai departe activitatea educativă a părinților, a școlii, bisericii și a patronilor”. Erau stabilite și mijloacele de realizare a acestui scop: „bunăvoința publică și prin grija statului”, contribuția științifică fiind onorată - subliniindu-se astfel și rolul foarte important acordat educației permanente încă de la acea epocă (1909).

Preocupările se extind, pedagogii români încercând să asigure și un suport teoretic celor aplicate în practica curentă. Într-un articol intitulat „Educația adulților la noi și aiurea” se precizau în afara scopului, mijloacelor și beneficiarilor acestei forme de educație, - direcțiile ideale pentru activitatea unei astfel de instituții:

- a) instituția trebuie destinată adulților cuprinși între 14 și 17 ani;
- b) organizarea cursurilor trebuie făcută “după felul fiecăruia și potrivit firii și înclinațiilor fiecăruia”;
- c) mijloace materiale strict necesare: localuri potrivite pentru instruirea adulților; materiale adecvate pentru citire și scriere, biblioteci etc.;
- d) activități: serate, lectura, declamație, „înlesnirea oricărui prilej pentru dezvoltarea și întărirea virtuților sociale”; cercetarea instituțiilor, muzeelor, a expozițiilor etnografice, a monumentelor etc. ;
- e) asigurau toate aceste activități: profesori, medici, magistrați, avocați, agricultori, industriași, ofițeri, preoți;
- f) se indica drept metodă „adaptarea subiectelor la gradul de cultură și de capacitate a adulților”;
- g) alte prevederi: se vor îndruma tinerii spre activitatea creatoare: construirea de aparate, scule necesare, exerciții gimnastice și sporturi;
- h) se preconiza perceperea unei taxe „cât de mici” ca motivație;

i) se impune cointeresarea patronilor în susținerea efortului material și financiar.

Preocupările în direcția înființării de instituții consacrate adulților se vor amplifica în primul deceniu al secolului al XX-lea.

În 1910 va lua ființă la București o Universitate populară din inițiativa dr. I. Cantacuzino ale cărei cursuri au fost frecventate de peste 1500 de persoane de vârste și condiții sociale diferite; taxa plătită de participant a fost de 1 leu.

Programul, desfășurat în regim seral în sălile Liceului „Lazăr”, a cuprins cursuri variate: igienă, limbi străine (engleză, franceză, germană), fizică, chimie, astronomie, drept, literatură etc.

Trebuie reținut faptul că mișcarea declanșată de savantul care a fost Spiru Haret a continuat în diferite forme, căpătând o justificare culturală și teoretică în următorii ani, prin eforturile unor nume ilustre ale vieții culturale românești: Nicolae Iorga, C. Rădulescu-Motru, Dimitrie Gusti și alții, prinzând astfel contur doctrina sămănătoristă.

Mijlocul cel mai eficient pentru atingerea acestui deziderat era, în concepția sămănătoristă - școala. Instituția școlară devenea, în acest context, factorul apropierei între clase, factorul esențial de regenerare socială și morală și nu în ultimul rând, spațiul în care se putea realiza îndrumarea pragmatică a sătenilor.

Universitatea de la Vălenii de Munte însemna sfârșitul unei epoci dominate de idealismul unei întregi generații de cărturari convinși că răul social putea fi îndepărtat prin „luminarea poporului” fără a acorda însă acestuia doar rolul de receptor al culturii prin intermediari; animatorii culturali.

Instituția creată de Nicolae Iorga a constituit în același timp un început, ea fiind creuzetul în care Dimitrie Gusti, Ap. Culea, Gh. T. Dumitrescu ș.a., și-au cristalizat concepțiile ce au fost apoi materializate în prestigioase instituții de educație populară adresate direct destinatarilor: populația rurală și nu numai. Realizările ulterioare experienței de la Vălenii de Munte - instituțiile de la Fierbinți, Câmpina, Ungureni și altele - vor ilustra aceasta noua direcție în educația adulților.¹

FORME DE EDUCARE A ADULȚILOR ÎN ISTORIA MODERNĂ ROMÂNEASCĂ

Școlile de adulți în scurta lor durată (1867-1873) au fost un bun început în direcția muncii de ridicare culturală a populației adulte de la oraș.

În Transilvania, 1870, Andrei Șaguna creează în același an primele școli de adulți. Cursurile acestora aveau loc în serile de vară, duminică și în sărbători, iar iarna în fiecare zi. Conținutul lor îl forma scris-cititul și aritmetica. În această acțiune sunt antrenați deopotrivă învățători și preoți. Prin munca școlilor de adulți ale lui Andrei Șaguna în scurtul lor timp de viațuire, au fost instruiți 5.442 de analfabeți din 155 de comune.² În 1873, consistoriul român, printr-o circulară, recomandă deschiderea unor astfel de

¹ Alexandru Darie, Filip Stanciu *Educația adulților din mediul rural*, E.D.P., București, 1997, p. 6-9.

² Gheorghe Tulbure, *Școala satească din Ardeal, în epoca lui Șaguna*, în: „Satul și școala”, nr.5-6/1937.

școli în toate satele și dă unele indicații privind componența cursanților, condițiile de susținere a examenelor, raportarea rezultatelor etc.

Însuflețirea cu care această muncă a început n-a fost însă de prea lungă durată, după câțiva ani aceste cursuri dispar cu totul, reînviind abia în 1908. Ele au avut însă meritul de a fi început activitatea de ridicare culturală a satelor.

În 1896 se stabilește, pentru prima oară în istoria învățământului românesc, organizarea școlilor de adulți. Pe baza ei se intensifică activitatea de inițiere a acestora și apar primele școli de adulți din mediul rural, ca de exemplu, școala de adulți din comuna Zimnicea.

Altele vor apare în mediul urban, ca de exemplu școala de adulți a Societății funcționarilor comerciali din București, creată în 1896 cu un număr de 550 participanți.

Din inițiativa acestei societăți s-au înființat școli de adulți și în câteva localități din provincie: Ploiești, Brăila, Tecuci, Buzău, Bârlad, Iași, Turnu-Severin. Aceste școli au fost puțin populate, dar după votarea Legii repausului duminical ele au înregistrat o frecvență mai ridicată. Participanții acestor cursuri îl formau funcționarii comerciali și ucenicii.

În anul 1900, se înființează, pe lângă fiecare din școlile de meserii ale statului, cursuri libere de duminică și de seară pentru ucenicii și lucrătorii din întreprinderile particulare și de stat. Ele constituie germenele școlilor de adulți destinate a completa instrucțiunea ucenicilor, tip de școală reglementat abia în 1904.

Școlile de adulți ale anului 1900 erau facultative, înființarea lor era lăsată la latitudinea autorităților comunale care în cele mai multe cazuri înconștiente de marele foloase ce se pot realiza prin asemenea cursuri nu le-au susținut suficient.

În această perioadă se stabilesc trei tipuri de școli pentru educarea adulților:

1. *Școli de adulți de curs primar* cu două secții : a) *Secția analfabeților* în care urma să se predea scris-cititul și aritmetica, după programa oficială a școlii primare, b) *Secția știutorilor de carte* în care urma să se predea probleme cu aplicabilitate practică din programa oficială a învățământului primar.

2. *Cursuri libere* destinate a completa cultura generală a participanților cu cunoștințe de istorie, geografie, literatură, igienă, medicină populară, economie casnică, agricultură, drept civil etc. Spre deosebire de primul tip de școli care folosea în transmiterea cunoștințelor lecția, cursurile libere făceau instrucția prin intermediul conferințelor. Conținutul acestora regulamentul îl lasă la latitudinea conferențiarului. Tot în cadrul acestui tip de școală, învățătoarele și maistrelle de lucru manual aveau obligația de a organiza și conduce șezători.

3. *Școli de adulți destinate a completa instrucțiunea ucenicilor* din fabrici, ateliere și prăvălii. Ele luau ființă pe lângă școlile de meserii și comerciale din comunele urbane, având o durată de trei ani. În cadrul lor se predau în câte 8 ore pe săptămână noțiuni de limba română, limbi străine, aritmetică, geometrie elementară, contabilitate, studiul comerțului, cunoștințe industriale. Modalitatea de transmitere în școlile de ucenici erau lecțiile teoretice și practice.

Prin conținutul lor, școlile de adulți urmăreau deci alfabetizarea neștiutorilor de carte, lărgirea sferei de cunoștințe a celor care au frecventat în parte școala primară și completarea instrucției ucenicilor. .

Prezența analfabeților în rândurile tinerilor care satisfăceau stagiul militar face necesară înființarea școlilor de adulți în cazărmi. Se cere școlilor normale ca în cadrul practicii de activitate extrașcolară elevii clasei a VI-a să susțină un curs de adulți pentru soldați.

Unele școli foloseau, ca mijloc de atragere a adulților la cursuri, premiile. În județul Covurlui, acordarea unor premii ca: pluguri, roabe, rarițe, mobilă etc. era o tradiție. Se pare că asemenea măsuri dădeau rezultate bune căci prin circulara sa din 1908 către revizorii școlari din toată țara, inspectoratul general al învățământului primar încearcă o generalizare a acestora „pentru a îndemna pe sătean să urmeze la asemenea școale, puteți interveni la județe ca să acorde un număr oarecare de premii în unelte agricole care să se dea prin tragere la sorți celor mai sârguitori adulți”. Nu toate județele au folosit însă acest mijloc de stimulare.

Școlile de adulți foloseau o gamă variată de forme și metode instructiv-educative în funcție de scopul urmărit. Cursurile pentru analfabeți, cele pentru completarea studiilor sau cele pentru ucenici foloseau formele și metodele didactice și educative pe care școala se bazează în munca sa cu elevii. Printre acestea lecția de diferite tipuri ocupă primul loc. În cadrul ei se împleteau metode ca: explicația, lectura explicativă, conversația, exercițiul, demonstrația - prin lucrări practice, experiențe de laborator, mijloace moderne (proiecțiuni luminoase, cinematograf) - sfatul, convorbirea etică, exemplul (pilda) etc.

Școlile de adulți au adus un prețios aport acțiunii de educație intelectuală a maselor. Prin intermediul lor au intrat în circuitul acestora o multitudine de cunoștințe din cele mai variate domenii ale științelor contemporane, contribuind la sporirea bagajului lor de cunoștințe, la dezvoltarea proceselor psihice, la deșteptarea setei de cunoaștere. Ele au deschis multora dorința de a învăța.

Școlile de adulți au desfășurat o puternică acțiune moralizatoare, au reținut pe adulți de la frecventarea cârciumii desfășurând, ca și alte forme de culturalizare, o intensă propagandă anti-alcoolică, au făcut front comun cu conferințele populare, bibliotecile, cercurile culturale etc., împotriva izolării satelor de lumina culturii, pentru îndreptarea adulților spre mijloacele ce-i puteau face „mai gospodari și mai buni muncitori”.

Șezătorile populare

„În ele s-a urzit firul de lumina al cronicilor românești, în ele s-a plămădit poezia noastră populară, în ele s-au cultivat și s-au păstrat obiceiurile, portul, jocul, toată arta unui trecut mare. Spiritul patriei a trăit în ele”.

Revista „RAMURA”

Șezătoarea este cea mai veche formă de manifestare culturală intrată, prin tradiție, în viața satului românesc. Ea întrunea fete și flăcăi, copii, tineri și bătrâni cu scopul de a realiza o activitate practică în condițiile

unei petreceri colective: femeile torceau și țeseau, se ocupau de împletit, cusut și scărmanat; flăcăii și fetele se prindeau la dans, își petreceau timpul cu jocuri distractive, se întreceau în cântece; bătrânii depăneau basme, povestiri și întâmplări din trecut, întreaga petrecere fiind presărată cu ghicitori, anecdotă, păcăleli, frământări de limbă și alte născociri ce făceau ca timpul să treacă mai repede și munca să fie mai spornică.

Șezătorile aveau loc în tot cursul anului dar mai ales toamna și iarna, desfășurându-se la lumina vetrei din casele unor gospodari, la porți sau răspântii în jurul unui foc (șezătoarea „la focuri”).

La început șezătorile constituiau o formă de organizare a muncii de culturalizare a femeilor. Activitatea educativă în rândurile acestora constituia o necesitate dictată, pe de o parte, de faptul că ele reprezentau, din totalul analfabeților, procentul cel mai mare, iar, pe de alta, de aceea că femeia, purtând sarcinile grele ale gospodăriei, trebuia să fie luminată și pricepută în toate chestiunile privitoare la ocupațiile ei, la îngrijirea membrilor familiei, la educația copiilor etc. Șezătorile au îndeplinit sarcinile unei adevărate școli de adulți cu femeile. În acest sens ele au apărut mai ales în acele sate unde școlile erau încadrate și cu învățătoare. Cu timpul, alături de aceste forme de organizare a muncii de culturalizare a femeilor, s-au inițiat și șezători cu participarea țăranilor - șezători mixte - ce se desfășurau de obicei duminica. Ele constituie germenele șezătorilor duminicale din zilele noastre.

Noua organizare a șezătorilor, cunoscută și sub denumirea de șezători satești sau populare, urmărea multiple scopuri educative: ridicarea nivelului cultural al maselor, realizarea unor activități practice de vădit interes economic (împletit, tors, cusut etc.), întărirea spiritului de solidaritate și prietenie între participanți pregătind atmosfera favorabilă unirii lor în cooperative economice și în tovărășii, cultivarea artei noastre populare, organizarea plăcută a timpului liber.

Șezătorile satești se desfășurau seara (șezători de seară) sau ziua (șezătorile literare și de citit), după un program săptămânal al cărui conținut se caracteriza prin varietatea sa tematică: expuneri referitoare la folosul științei de carte, însemnătatea zilei de 24 ianuarie, învățătorul și școala, datoria părinților de a-și trimite copiii la școală, rostul șezătorilor satești, folosul unei case de citire, obiceiuri ale românilor din alte părți etc.; povestiri: cu caracter istoric „Povestea lui Răzvan Vodă”, etic: „Datoria fiilor și dobânda părinților”, „Povestea zgârcitului”, literar: „Dănilă Prepeleac”; lecturi: „Povestea așezării românilor în aceste locuri” de M. Sadoveanu, „Ioan Roată și Cuza Vodă” de I. Creangă³ etc.). Activitățile practice din șezători erau și ele variate.

Continuând tradiția, șezătorile aveau în programul lor numeroase elemente distractive, moralizatoare, manifestări artistice organizate: coruri și recitări, teatru satesc, hore, cântece executate la diferite instrumente etc. Acestea aveau rolul de a face întrunirile mai atractive, asigurându-le un număr mare de participanți.

³ Alexandru Darie, Filip Stanciu, *Educația adulților din mediul rural*, E.D.P., București, 1997, p. 6-9.

Șezătorile puteau fi fixe și atunci ele aveau loc de obicei la școală sau ambulante (vizite) când se organizau pe rând la fiecare din casele participantelor.

Metoda cea mai frecventă de transmitere în șezători era povestirea, organizată uneori pe cicluri. Unele teme programate în șezători erau susținute sub formă de expuneri, ținând seama de nivelul cultural și interesele participanților, învățătorii sunt îndrumați să facă expunerile apropiate din punct de vedere tematic de preocupările celor cărora li se adresează (și într-o formă cât mai atrăgătoare pentru a le capta atenția). În același scop se cere ca expunerea să fie de scurtă durată, susținută la nivelul de înțelegere a auditoriului și pe cât posibil liber. Sunt socotite ca ineficiente prelegerea populară⁴, conferința și discursul,⁵ care nu se potriveau nivelului cultural scăzut al participanților, solicitau pe o durată prea mare atenția lor, obosindu-i curând.

Atât povestirea cât și expunerea erau ilustrate cu fotografii, albume, proiecții, lectura selectivă din diverse opere literare și reviste culturale ale vremii. Aceasta din urmă era făcută fie de învățător, fie de „un bun adult”. Lecturile din șezători au luat cu timpul asemenea amploare încât s-au organizat șezători al căror program era în întregime dedicat lecturii - șezători literare și de citire. Acestea aveau desfășurarea obișnuită a șezătorilor tematică fiind predominant literară și drept scop dezvoltarea gustului pentru citit. Metoda didactică folosită în șezătorile literare și de citire era lectura explicativă : învățătorul sau un participant făcea lectura cu glas tare a bucății literare programate, după care urma explicarea celor citite, discuții și reproducerea celor audiate. Șezătoarea se încheia cu recomandări de cărți, broșuri, materiale din diverse reviste, se distribuiau cărți din biblioteca rurală pentru a fi citite acasă.

Șezătorile sunt cunoscute și în mediul urban. Se pare însă că aici ele aveau mai mult aspectul unor serbări, întrucât din ansamblul programului lor lipseau activitățile practice manuale. Cu timpul și în mediul rural se va petrece acest lucru. Așa-numitele șezători de citire, de exemplu, nu aveau în programul lor, decât o expunere pe diverse teme literare, urmată de lecturi adecvate subiectului tratat.

Ca formă de manifestare culturală șezătorile completează instrucția cursanților la școlile de adulți (secția cursuri libere), sunt integrate în munca desfășurată de societățile și cercurile culturale, casele de sfat și citire, casele naționale, ateneele și universitățile populare, căminele culturale etc. Cu timpul, datorită faptului că aceste instituții, specializate în munca educativă cu adulții, se vor impune în viața culturală, șezătorile se vor statornici mai ales ca formă de manifestare.

Șezătorile au constituit un puternic mijloc de educație, fiind considerate drept adevărate școli pentru popor: „Satele noastre au avut și continuă să aibă două școli paralele. Pe de o parte:

⁴ Gheorghe Tulbure, *Școala satească din Ardeal, în epoca lui Șaguna*, în: „Satul și școala”, nr.5-6/1937.

⁵ Petre Vlădescu, *Dare de seamă despre șezătorile ținute în comuna Segarcea din Deal, jud Teleorman*, de la 15.1.1912, în: „Albina”, nr. 23/1912, *Instrucțiuni privitoare la organizarea cursurilor de analfabeți*, în: „Albina”, nr. 7/1912.

- școala oficială, pe de alta o școală liberă, fără cărți. Această școală este școala tradiției, școala șezătorilor”⁶. Prin intermediul lor numeroase cunoștințe au intrat în circuitul maselor, ridicând nivelul lor cultural. Ele au deschis gustul pentru lectură și dorința neștiutorilor de carte de a pătrunde tainele scris-cititului, atrăgându-i spre cursurile de adulți. Prin șezători s-au format unele deprinderi practice legate de gospodăria casnică și s-au realizat obiecte ce au constituit conținutul unor expoziții și chiar muzee permanente de artă și gospodărie românească. Ele au jucat un neprețuit rol în pregătirea fetelor pentru munca lor de viitoare gospodine și mame. Șezătorilor nu le poate fi contestat meritul de a fi contribuit la ridicarea culturală a femeii în general, acțiunea lor fiind similară, din acest punct de vedere, celei pe care școlile de adulți o desfășurau în rândurile maselor.

Șezătorile s-au înscris prin tematica lor alături de alte forme de organizare a muncii de culturalizare a maselor, în lupta contra alcoolismului, a unor obiceiuri rele și credințe dăunătoare, a delăsării, nepăsării și lenii care întârziu formarea țăranului ca bun muncitor al pământului. Ele au fost, în unele cazuri, locul în care s-a plămădit nașterea unor societăți economice, culturale și a tovărășiilor. Șezătorile au constituit germenii viitoarelor case de sfat și citire, a muncii cu copiii în instituțiile culturale (șezătorile pentru copii).

Șezătorile au prilejuit învățătorilor o mai adâncă cunoaștere a satului românesc, a concepțiilor, idealurilor și necesităților lui, dându-i posibilitatea de a apropia școala de viața acestuia, de a ajuta eforturile de ridicare economică și culturală a țăranului.

Cercurile culturale

„Acei dintre români... care vorbesc de rău și despre munca aceasta obscură în cercurile culturale, nu știu ca în mii de sate ale țării, în fiecare duminică, la ceasurile 2, se adună zeci de mii de țărani, ca să asculte sfaturile cele bune ale celor mai luminați... nu știu că în ceasul acesta solemn, se pune la cale o parte din viitorul țării”.

M. SADOVEANU

Cercurile culturale au constituit una din formele organizate ale muncii de educare a maselor inițiate de Spiru Haret. Germenii lor l-au format întreaga suită de acțiuni culturale organizate de învățătorimea satelor cu diferite ocazii: serbări școlare, ocazionale, serbări naționale organizate împreună cu școala sau independent de ea, dar mai ales conferințele populare. Observându-se că acolo unde acestea din urmă erau însoțite de serbări asistența era mai numeroasă, s-a generalizat practica asamblării conferințelor cu serbările.

Nefiind reglementate cercurile culturale își desfășurau activitatea fiecare în felul său. Astfel cercul cultural „Muntele de aur” din comuna Sărata-Monteoru, județul Buzău, organiza conferințe în fiecare duminică,

⁶ Alexandru Darie, Filip Stanciu, *Educația adulților din mediul rural*, E.D.P., București, 1997, p. 6-9.

cercul cultural „Gheorghe Lazăr” din județul Ilfov, o dată pe lună în fiecare comună, cel din comuna Ciolănești din Deal se întrunea inițial trimestrial, susținând de fiecare dată câte o lecție model urmată de o conferință publică etc.

Tematica conferințelor era o chestiune de organizare internă a fiecărui cerc. Se poate totuși urmări orientarea lor spre probleme privind eradicarea alcoolismului, îmbunătățirea stării materiale a săteanului prin înființarea de societăți economice și a celor spirituale prin crearea de societăți culturale, chestiuni de istoria patriei, de literatură, igienă, agricultură, educație morală etc. Conferințele pe teme anti-alcoolice, economice și de îmbunătățire a agriculturii predominau însă, datorită unei adevărate campanii pe care Casa Școalelor o desfășura în acest sens. Conferințele cercurilor culturale erau audiate de numeroși participanți, fiind, după mărturia învățătorului S. Popa din comuna Brînceni-Teleonman „de mare folos” în munca de ridicare culturală a satului.

Organizarea cercurilor culturale, în conformitate cu acest regulament, avea însă unele inconveniente, printre care și acela că impunea învățătorilor suportarea cheltuielilor de transport pentru deplasarea în capitala județului unde acțiunea se desfășura.

Având în vedere rolul pe care școala îl avea în viața culturală a satului și extensiunea atribuțiilor sale, așa cum a conceput-o Spiru Haret, cercurile culturale apar, încă de la început, ca o activitate școlară ce se desfășoară însă în afara procesului instructiv-educativ, având ca obiect al acțiunilor sale educative masele de adulți.

Cercurile culturale foloseau ca metodă în munca lor cu masele: expunerea. Pe măsură însă ce apar noi forme de activități apar și noi metode de instruire și educare a adulților. Printre acestea desprindem: demonstrația aritmetică folosită în seara de calcul; demonstrația practică din cadrul conferințelor cu acest caracter⁷, povestirea, prezentă în narațiunile cu subiect antialcoolic. Referatele pe care, periodic, controlorii Casei Școalelor le prezentau cu privire la activitatea cercurilor culturale semnaleză, de asemenea, conversația, explicația, sfatul și exemplul ca metode instructiv-educative în munca cu masele.

Ca mijloace educative și totodată de atragere a participanților la programul lor, ședințele publice ale cercurilor culturale, conform recomandărilor ce s-au dat în acest sens la întrunirea anuală a revizorilor școlari din aprilie 1902 foloseau „proiecții luminoase”. Pretutindeni unde conferințele erau însoțite de asemenea mijloace, numărul auditorilor era mult sporit. Mai târziu în sfera acestei acțiuni vor pătrunde și unele mijloace moderne: filmul - recomandat prin regulamentul pentru aplicarea legii învățământului primar al statului și normal-primar din 1924 radio-ul etc.

Un mijloc eficient de atragere a sătenilor la cercurile culturale îl constituia activitatea artistică: „Vreți cercurile culturale populate și căutate? Dați-le ca ajutor teatrul sătesc”⁸. Însuși St. O. Iosif, impresionat de rezonanța în mase a acestuia, recomandă generalizarea lui subliniind, în referatul său asupra

⁷ Alexandru Darie, Filip Stanciu, *Educația adulților din mediul rural*, E.D.P., București, 1997, p. 6-9.

⁸ *Idem, op.cit.*, p. 6-9.

activității cercurilor culturale pe anul școlar 1908-1909, că „reprezentăția” are avantajul de-a antrena pe săteni la cerc.

Pentru atragerea în număr cât mai mare a țăranilor la ședințele publice, acestea erau din timp popularizate, prin afișe în tot satul, desfășurându-se duminica după masă cu participarea gratuită a doritorilor. În aceste zile, școala era frumos împodobită cu verdeață și stegulețe constituind scena pe care se desfășura programul serbării.

Neajunsurile legate de prea rarele lor întâlniri cu masele, vor fi suplinite de apariția în lumea satelor a Caselor de sfat și citire și a Caselor Naționale.

Ele nu vor scuti însă cercurile culturale de unele neajunsuri. Casele de sfat și citire au apărut ca instituții de sine stătătoare, cu plebiscitii mai mari decât școala și sub raportul noutății și mai ales al misiunii lor în munca de educare a maselor. Ele vor prelua încetul cu încetul o parte din sarcinile extrașcolare ale acesteia, din care cauză cercurile culturale încep să-și restrângă activitatea. Procesul trecerii activității de culturalizare pe seama unor instituții specializate a fost favorizat de unele măsuri ce au făcut din cercurile culturale instrumente specifice muncii școlare.

Casele de sfat și de citire

„O casă de citire este o arhivă păstrătoare a ideilor epocii noastre, iar moștenitorii noștri de mâine vor găsi izvoare spre a ne cunoaște munca și sufletul nostru de azi”.

M. DRĂGĂNESCU

Casele de sfat și citire constituie primul complex cultural de sine stătător născut ca urmare directă a impulsului dat muncii de ridicare culturală a maselor prin sistemul extrașcolar al lui Spiru Haret.

Originea lor - după cum relatează un istoric al acestora - „... este a românilor de dincolo”⁹. Ele s-au încetățenit în viața satului românesc datorită unor necesități obiective legate de faptul că școala, n-a putut cuprinde, cu maximă eficiență, sub influența sa educativă, întreaga masă a populației sătești a cărei educare ridica probleme de o complexitate și amploare ce depășeau, în condițiile de atunci, posibilitățile ei. Mai direct, nașterea caselor de sfat și citire este legată de faptul că bibliotecile populare generalizate de Spiru Haret nu-și puteau îndeplini menirea lor educativă din lipsă de local și forme proprii de activitate. În căutarea unor mijloace care să elimine aceste greutăți din munca bibliotecilor, casele de sfat și citire au constituit o cale sigură de împlinire a acestui deziderat. Unele biblioteci populare asamblându-și deci săli de lectură, capătă cu timpul un nou profil în munca de propășire culturală a satului, profil cuprins în noțiunea de „casă de sfat și citire”.

Au existat și cazuri în care casele de sfat și citire s-au organizat după modelul unor societăți populare culturale din străinătate, în acest sens ne este relatată inițiativa unor români din comuna Porcești, județul Sibiu, care au

⁹ *Ibidem.*

creat aici o casă de sfat și citire după modelul societăților populare culturale americane¹⁰.

O altă formă menită a dezvolta sentimentele frumoase și recomandată prin statutele caselor de sfat și citire este conferința. Aceasta putea trata subiecte din orice domeniu, de istorie națională, morală, igienă etc. și orice altă temă cu condiția „să nu fie antinaționale și imorale”.

Singurul domeniu pe care nu-l puteau aborda conferințele casei de sfat și citire - menționează statutul - regulament de conducere și administrare a casei de citire „Gh. Lazăr” din Turnu Măgurele - „este politica militantă de partid”...¹¹

Șezătorile culturale, ca formă de activitate a caselor de sfat și citire, se organizau ori de câte ori comitetul de conducere găsea că este necesar acest lucru. Unele case de sfat și citire le organizau săptămânal, altele mult mai rar. Programul șezătorilor era format dintr-o expunere urmată de un program artistic.

Casele de sfat și citire organizau și serbări ocazionale cu prilejul diferitelor evenimente de importanță istorică în viața poporului român, inițiau diferite concursuri, larg îmbrățișate de public. Casa de sfat și citire din satul Bălțești, județul Prahova, a organizat, în 1923, un concurs de costume naționale care a prilejuit expunerea „însemnătatea portului național” și premiarea, din cele peste 100 concurente, a 30 costume din 10 sate.

Unele case de sfat și citire prevedeau în statutele lor organizarea de excursii. Casele de sfat și citire au stimulat activitatea artistică de amatori. Diversele manifestări artistice asamblate șezătorilor culturale (cor, teatru, recitări, dansuri), au constituit astfel puternice mijloace de educație estetică a maselor.

Prin ansamblul activităților sale, casele de sfat și citire au contribuit la petrecerea plăcută și în același timp folositoare a timpului liber de care săteanul dispunea. Amploarea, varietatea și bogăția ideilor vehiculate de aceste așezăminte au făcut din ele adevărată „arhivă păstrătoare a ideilor epocii” - după cum subliniază M. Drăgănescu, inițiatorul casei de sfat și citire din comuna Cetate, județul Dolj. Tot după părerea lui, casele de sfat și citire constituie izvorul cunoașterii muncii și sufletului celor ce și-au înscris numele în munca entuziastă de ridicare culturală a poporului.

Bibliotecile populare. Înființate prin decizia din 16 octombrie 1898, bibliotecile populare întregesc rețeaua instituțiilor haretiste menite să răspundă necesităților de ridicare culturală a poporului. Începuturi serioase în acest sens, „biblioteci înzestrate cu scrierile cele mai alese și cu o limbă curat românească” sunt însă consemnate și înainte de această dată. Pe această linie se înscriu bibliotecile școlare create, prin eforturile unor învățători, din anul 1873-1874 și care au fost în bună parte folosite și de săteni și biblioteci special destinate

¹⁰ Gheorghe Tulbure, *Școala sătească din Ardeal, în epoca lui Șaguna*, în: „Satul și școala”, nr.5-6/1937.

¹¹ Alexandru Darie, Filip Stanciu, *Educația adulților din mediul rural*, E.D.P., București, 1997, p. 6-9.

deservirii populației rurale ca, de pildă, în anul 1896 în județul Mehedinți¹² și Suceava¹³.

Create, pe ici colo, din inițiativă particulară, bibliotecile populare n-au fost însă generalizate și n-au beneficiat de o organizare proprie până la Spiru Haret care, consecvent concepției sale privind necesitatea ridicării culturale a maselor, întrevede, pentru prima oară, în biblioteci un mijloc eficient de propășire culturală a neamului nostru, hotărând înființarea lor prin lege.

Premisa de la care s-a plecat în conceperea acestor așezăminte a constituit-o ignoranța săteanului, ruperea oricărei legături care l-a unit vreodată cu școala: „Bătrânii nu știu nici să silabisească măcar, tinerii au uitat ce au învățat în școală, dacă au frecventat-o vreodată - absolvenții de azi vor uita mâine și același fapt îngrijorător se va repeta la infinit dacă nu vom schimba la vreme cursul. Te doare când vezi că absolvenților gospodari la casa lor nu le-a mai rămas din școală nimic alta decât doar posibilitatea de a-și scrie numele...”¹⁴).

În concepția inițiatorului lor, bibliotecile populare erau menite a remedia și preîntâmpina asemenea situații, scopul lor fiind acela de a pune la dispoziția țăranilor cunoscători de carte mijloace pentru întinderea cunoștințelor lor uzuale, pentru înălțarea demnității și sentimentelor lor de oameni și români, de a limpezi într-înșii ideea de drept și datorie, pentru a le da posibilitatea dezlegării și soluționării corespunzătoare a problemelor de care se izbesc în calea vieții lor, de a le deschide sufletul pentru frumos, bine și adevăr¹⁵.

Ateneele populare, după „chipul și asemănarea” filialelor Ateneului Român, care, spre sfârșitul secolului, funcționau mai în fiecare capitală de județ, sunt create, începând cu ultimul pătrar al veacului trecut ATENELE POPULARE. Spre deosebire de modelul lor, instituții culturale care se adresau în general unui public elevat sub aspect intelectual, „colinelor sociale”, - după expresia lui C. Essarcu. Ateneele populare aveau în vedere masele largi, se adresau populației sătești sau mărghinașe a orașelor, în mare parte analfabetă sau semianalfabetă.

Dezvoltarea ateneelor populare de-a lungul deceniilor care au urmat nașterii lor s-a realizat pe coordonate distincte în funcție de mediul în care au apărut și au acționat. Una a dus la crearea *ateneelor populare rurale*, alta la aceea a *ateneelor orășenești*.

În primul deceniu ce a urmat războiului ateneele populare rurale sunt în general silite să părăsească arena muncii de educație a maselor împinșe fiind de forța pe care căminele culturale o reprezintă din ce în ce mai mult. Ateneele populare din cartierele orașelor mari mai ales și în special din Capitală se fortifică în schimb neîncetat, câștigă teren chiar

¹² Gheorghe Tulbure, *Școala sătească din Ardeal, în epoca lui Șaguna*, în: „Satul și școala”, nr.5-6/1937.

¹³ Petre Vlădescu, *Dare de seamă despre șezătorile ținute în comuna Segarcea din Deal*, jud. Teleorman, de la 15.1.1912, în: „Albina”, nr. 23/1912, *Instrucțiuni privitoare la organizarea cursurilor de analfabeți*, în: „Albina”, nr. 7/1912.

¹⁴ Alexandru Darie, Filip Stanciu, *Educația adulților din mediul rural*, E.D.P., București, 1997, p. 6-9.

¹⁵ Gheorghe Tulbure, *Școala sătească din Ardeal, în epoca lui Șaguna*, în: „Satul și școala”, nr.5-6/1937.

în fața căminelor culturale, ajungând să se statornicească, pentru multă vreme, ca forme instituționalizate de educație a maselor de la periferia acestora. Aici numărul lor crește repede, anul 1928 înregistrând aproape 60 de asemenea așezăminte în Capitală¹⁶ și multe altele în provincie: Iași, Bacău, Câmpina, Sinaia, Piatra Neamț, Pitești, Predeal¹⁷ etc.

Scopul sau mai degrabă sarcinile care trebuiau îndeplinite de aceste locașuri sunt:

„1. A se căuta sa se înrădăcineze în mintea fiecărui cetățean ideea că omul care lucrează neîncetat pentru întărirea patriei sub toate raporturile, lucrează pentru întărirea lui.

2. A perfecționa din toate punctele de vedere mintea, sufletul și corpul cetățenilor, spre a face din fiecare o energie pozitivă în dezvoltarea poporului nostru, un muncitor neobosit și o ființă gata de sacrificiu în orice moment pentru binele neamului.

3. A stăruii ca femeia să devină un exemplu din punct de vedere al îndatoririlor ei de mamă, de soție, de gospodină și de româncă.

4. A păstra datinile și obiceiurile strămoșești potrivit tradițiilor românești.

5. A sărbători zilele mari ale neamului.

6. A cinsti în mod deosebit orice faptă de virtute cetățenească și pe toți acei care devotați intereselor țării muncesc fără preget pentru binele ei.

7. A contribui la ridicarea economică prin povețe pentru întrebuințarea timpului cu folos, prin sfaturi agricole, industriale și comerciale.

8. A propaga igiena.

9. A contribui la ridicarea morală... [a] cetățenilor.

10. A înființa o bibliotecă publică pentru dezvoltarea gustului pentru citit.

11. A înființa un cor sătesc cu elemente alese dintre flăcăii și fetele satului.

12. A dezvolta gustul pentru portul național dezbărând pe țărani de obiceiul ce-l au de a se îmbrăca după moda orășenilor...”¹⁸.

Preluând unele din formele educative cunoscute în tradiția activității lor (șezătoarea cultural-artistică, reprezentația teatrală, conferința), ateneele populare își îmbogățesc acum substanțial inventarul formelor prin care ele se adresează maselor. În practica ateneelor populare gălățene întâlnim astfel lectura în colectiv, prezentarea cărții, serile culturale, concursurile, concertele simfonice, spectacolele artistice, audițiile

¹⁶ Alexandru Darie, Filip Stanciu, *Educația adulților din mediul rural*, E.D.P., București, 1997, p. 6-9.

¹⁷ Gheorghe Tulbure, *Școala sătească din Ardeal, în epoca lui Șaguna*, în: „Satul și școala”, nr.5-6/1937.

¹⁸ Arhivele Statului București, fond: *Casa Școalelor*, dosar 6/1903: „Viața la țară”, referatul domnului Al. Vlahuță.

radio etc. Se îmbogățește, de asemenea, registrul mijloacelor de educație a maselor printr-o intensă folosire a ziarelor, revistelor, cărților, radio-ului și filmului, mărindu-se astfel substanțial potențialul politico-educativ al acestor așezăminte.

THE ADULT EDUCATION IN THE HISTORY OF THE ROMANIAN SOCIETY

- Abstract -

The article deals with the ways of adult education in the Romanian modern history. The main forms are:

- Schools for adults, with their precious role in the intellectual education of the masses.

- Popular evening sittings. The evening sitting is the oldest cultural manifestation which entered, by tradition, in the life of the Romanian village.

- Cultural centres. Cultural centres constituted one of the organized forms of mass education initiated by Spiru Haret.

- Chat and reading houses.

- Popular libraries.

- Popular Athenaeums.